

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Sosial və pedaqoji psixologiya kafedrası
Sosial psixologiya -6114.01 ixtisası üzrə

SOSIAL PSIXOLOGİYA

*fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertantura və doktoranturaya
qəbul imtahanı üçün*

P R O Q R A M

BAKİ – 2026

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ELM VƏ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Sosial və pedaqoji psixologiya kafedrası
Sosial psixologiya -6114.01 ixtisası üzrə

SOSIAL PSIXOLOGİYA

*fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertantura və doktoranturaya
qəbul imtahanı üçün*

P R O Q R A M

*Bakı Dövlət Universitetinin Sosial elmlər
və psixologiya fakültəsinin Elmi
Şurasının 19 mart, 2026-cı il tarixli, 07
saylı protokolu ilə təsdiq edilmişdir.*

BAKİ – 2026

Proqramı hazırlayanlar: Psixol.ü.f.d., dos. G.Q.Hüseynova
Psixol.ü.f.d., dos. L.M. Cabbarova

Elmi redaktor: Psixol.e.d., prof. K.R. Əliyeva

Rəyçilər: Psixol.ü.f.d., dos. S.S.Mirzəyeva
Psixol.ü.f.d., dos. İ.M.Məmmədli

İZAHAT VƏRƏQİ

Psixologiya elminin əsas sahələrindən biri kimi Sosial psixologiya başqa insanların mövcudluğunun bizim fikir və düşüncələrimizə, hiss və davranışımıza necə təsir etdiyini öyrənir.

Proqram 6114.01- Sosial psixologiya ixtisası üzrə fəlsəfə doktoru proqramı istiqamətində dissertantura və doktoranturaya qəbul imtahanlarının keçirilməsi üçün tərtib olunmuşdu.

İmtahanın keçirilməsinin əsas məqsədi – gələcəkdə sosial psixologiya üzrə elmi tədqiqat aparmaq iddiasında olan namizədlərin müvafiq sahədə ilkin biliklərinin, hazırlıq səviyyələrinin müəyyən edilməsindən ibarətdir. Belə ki, bu sahədə təhsil alacaq və tədqiqat aparacaq iddiaçılar sosial psixologiyanın əsas anlayışlarını və kateqoriyalarını, sosial-psixoloji konsepsiyaları, sosial-psixoloji təzahür və prosesləri, qanunauyğunluqları və mexanizmləri bilməli, həmçinin, sosial-psixologiya tarixində mühüm konsepsiyalar formalaşdıran eksperimentlər haqqında təsəvvürə malik olmalıdırlar. İxtisas üzrə tədqiqatların spesifikliyini nəzərə alaraq, sosial psixologiya ixtisası üzrə dissertantura və doktoranturaya qəbul olunacaq namizədlərin sosial-psixoloji tədqiqatların keçirilməsinin nəzəri əsasları və bu tədqiqatlarda istifadə

olunacaq metodların tətbiqi məsələləri ilə bağlı ilkin bilik və məlumatlara malik olması məqsədmüvafiqdir.

Proqram sosial psixologiya sahəsində mövcud olan yerli və xarici ədəbiyyatlara istinad edərək həm klassik, həm də müasir tədqiqatlara əsaslanır. Proqramın tərtibində Azərbaycan, türk, rus və ingilis dillərində mövcud olan ədəbiyyat və internet resurslarından istifadə olunmuşdur.

I BÖLMƏ. SOSIAL PSIXOLOGİYANIN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ SOSIAL-PSIXOLOJİ TƏDQIQATLARIN SPESİFİKASI

Mövzu 1. Sosial psixologiyanın bir elm kimi xarakteristikası və inkişafı tarixi.

İnsan - sosial mühitdə sosial təsirin obyektı kimi. Sosial psixologiyanın predmeti ilə bağlı əsas fikirlər. Güzəran düşüncəsi və sosial-psixoloji biliklər. Sosial psixologiyayı öyrənməyin əhəmiyyəti.

Sosial psixologiyanın digər elmlərlə, həmçinin psixologiyanın digər sahələri ilə əlaqəsi (sosiologiya, ümumi psixologiya, şəxsiyyət psixologiyası və s.).

Sosial-psixoloji biliklərin ilkin tarixi formaları. Sosial psixologiyanın inkişaf mərhələləri. İlk sosial-psixoloji konsepsiyalar (M.Latsarus, Q.Şteyntal, V.Vunt, Q.Tard, Q.Lebon, Mak-Douqal və b.). Sosial psixologiyada əsas nəzəri istiqamətlər: psixozanaliz, neobihevizm, koqnitivizm, interaksionizm. Müasir sosial- psixoloji nəzəriyyələr. Azərbaycanda sosial-psixoloji ideyaların təşəkkülü və inkişafı.

Mövzu 2. Sosial-psixoloji tədqiqatların əsas xüsusiyyətləri və metodları.

Sosial psixologiyada elmi tədqiqatın təşkili xüsusiyyətləri. Sosial-psixoloji tədqiqatın əsas metodları: Korrelyasiya və eksperiment. Eksperimentdə asılı və asılı olmayan dəyişənlər. Sahə eksperimentləri.

Müşahidə - sosial davranışın təsviri metodu kimi. İştiraklı müşahidə.

Sənədlərin təhlili metodu. Kontent-analiz. Sorğu üsulları və onların növləri (anket, intervyü, söhbət və s.). Sorğuların tərtibi qaydaları. Sosial-psixoloji tədqiqatlarda etibarlılıq problemi: obyektivlik, validlik, reprezentativlik, mötəbərlik.

Sosial-psixoloji tədqiqatlarda etik problemlər.

II BÖLMƏ. ÜNSİYYƏT VƏ SOSIAL MÜNASİBƏTLƏR

Mövzu 1. Ünsiyyət.

Sosial psixologiyada ünsiyyət kateqoriyası. Ünsiyyətin strukturu və funksiyaları. Ünsiyyət kommunikasiya prosesi kimi. Kommunikativ prosesin strukturu: kommunikator, məlumat, resipiyent, auditoriya, informasiyanın ötürülməsi kanalı. Ünsiyyətin növləri. Verbal və qeyri – verbal kommunikasiya.

Kommunikativ təsir.Ünsiyyət prosesində psixoloji təsir vasitələri: sirayət, təlqin, təqlid, inandırma, şayiə, moda. Ünsiyyət prosesində inandırma texnikaları.

Kommunikativ maneələr.

Ünsiyyət – interaksiya prosesi kimi. Qarşılıqlı təsirin növləri.

Ünsiyyət sosial persepsiya prosesi kimi. Qarşılıqlı anlamanın mexanizmləri: identifikasiya, empatiya, refleksiya, kauzal atribusiya. Şəxsiyyətlərarası qavrayışın effektləri: ilkinlik, yenilik, “oreol” (halo) effekti. Stereotip və onun mahiyyəti.

Mövzu 2. Şəxsiyyətlərarası münasibətlər.

Psixologiyada münasibət kateqoriyası. Sosial münasibətlər. Şəxsiyyətlərarası münasibətlərin komponentləri.

Şəxsiyyətlərarası münasibətlərin formaları. Attraksiya anlayışı. Attraktivliyə təsir edən amillər (yaxınlıq, oxşarlıq, qarşılıqlı simpatiya, fiziki cazibədarlıq, özünüqiyətləndirmə və özünəhörmət, gözəllik standartları).

Sosial psixologiyada affilyasiya fenomeni.

Mövzu 3. Prososial davranış.

Prososial davranış, altruizm, eqoizm və empatiya anlayışları. Təkamül psixologiyası yanaşması: instinkt və genlər. Sosial mübadilə nəzəriyyəsi. Empatiya-altruizm nəzəriyyəsi. Kimlər kömək edir: prososial davranışın şəxsiyyətdən asılı olan determinantları (fərdi və gender xüsusiyyətləri, emosional durum və s.). Hansı hallarda kömək edilir: prososial davranışın situasiyadan asılı olan determinantları (yaşayış mühiti, urbanizasiya, Baystander effekti).

Mövzu 4. Aqressiya.

Aqressiyanın mahiyyəti. Aqressiya nəzəriyyələri. Təkamül psixologiyası yanaşması. Frustrasiya-aqressiya nəzəriyyəsi. Sosial öyrənmə nəzəriyyəsi. Aqressiyanın əsas növləri və tipləri. Aqressiyanı şərtləndirən bioloji amillər (sinir sisteminin xüsusiyyətləri, genlər, biokimyəvi təsirlər). Aqressiyanın sosial determinantları. Medianın aqressivliyə təsiri.

III BÖLMƏ. SOSIAL PSIXOLOGİYADA QRUP

PROBLEMI

Mövzu 1. Sosial psixologiyada qrup problemi.

Qrup sosial-psixoloji fenomen kimi. “Qrup” anlayışının mahiyyəti: sosial və qeyri-sosial qruplar. Sosial psixologiyada

qrupların öyrənilməsinin əsas istiqamətləri: sosiometrik (C.Moreno), sosioloji (E.Meyo), “Qrup dinamikası” məktəbi (K.Levin), stratometrik (A.Petrovski). Başqalarının sadəcə mövcudluğu effekti: sosial fasilitasiya, sosial tənbellik, sosial inhibisiya.

Qrupların təsnifat meyarları. Qrupların tipologiyası: şərti və real, rəsmi və qeyri-rəsmi, mütəşəkkil və qeyri-mütəşəkkil, böyük və kiçik, ilkin və ikincili, formal və qeyri-formal, üzvlük və referent qruplar.

Kiçik qrupların psixologiyası: kompozisiya, kiçik qrupun strukturu, qrup prosesləri, qrup normaları və dəyərləri, sanksiyalar sistemi. Qrup normaları. Şəxsiyyətin qrupda movqeyi, statusu və rolu. Qrup differensiasiyası.

Mövzu 2. Kiçik qruplarda dinamik proseslər.

Kiçik qruplarda dinamik proseslərin ümumi xarakteristikası.

Qrup təzyiqli fenomeni. Konformizm və ya çoxluğun təsiri. M.Şərifin avtokinetik effektlə bağlı eksperimental tədqiqatları. Normativ sosial təsir: qəbul olunmağa tələbat. S.Aşın eksperimentləri. Normativ təsiri şərtləndirən amillər. Davranışın konform və qeyri-konform tipləri. Konformizm və nonkonformizm. Zahiri və daxili konformizm. Azlığın təsiri. Avtoritetin sosial təsiri. S.Milqram eksperimenti: avtoritetə tabe olma.

Qrup qərarının qəbulu və onu şərtləndirən amillər. “Qrup qütbləşməsi” fenomeni. Qrup düşüncəsi. “Riskə doğru meyl” fenomeni. Qrup konflikti və qrup qərarının qəbulu mexanizmi.

Qrup həmrəyliyi fenomeni. Qrup həmrəyliyinin sosiometrik indeksləri (C.Moreno). Qrupda sosial-psixoloji iqlim.Sosiometriya üsulu.

Kiçik qruplarda liderlik və rəhbərlik. Sosial psixologiyada liderlik nəzəriyyələri: “anadangəlmə keyfiyyət”

nəzəriyyəsi, “şərait” nəzəriyyəsi, sistem nəzəriyyə. Rəhbərlik tərzləri.

Mövzu 3. Qruplararası münasibətlər.

Qruplararası münasibətlər sosial-psixoloji problem kimi.

Fərdin qrupdan asılılığı. Qrupdaxili favoritizm sosial fenomen kimi. Qruplararası münasibətlər və qrup prosesləri. Qruplararası qavrayış və dərk etmə prosesinin spesifikliyi.

Qruplararası konfliktlər və önyarğılar. Önyarğılar şəxsiyyətin xarakteristikası kimi. M.Şərifin yay düşürgəsində apardığı tədqiqatlar. H.Taşfelin tədqiqatları.

Etnoslararası münasibətlər - qruplararası münasibətlərin bir növü kimi. Etnik stereotiplər və etnoslararası davranış. Cins-rol stereotiplərinin mahiyyəti və funksiyaları. Cinsi identiklik və “Mən - obrazın” psixoloji müdafiəsi.

Mövzu 4. Böyük sosial qrupların psixoloji xarakteristikası.

Sosial psixologiyada böyük qruplar problemi. Böyük qrupların təsnifatı. Böyük icmaların psixologiyasının məzmun xüsusiyyətləri: motivasiya-tələbat, idrak (koqnitiv), davranış-iradi və emosional sferalar. Etnik qrupların psixoloji xüsusiyyətləri. “Milli xarakter” problemi və onun öyrənilməsi. Etnosentrizm təzahürünün sosial-psixoloji xüsusiyyətləri. Millətlərarası münasibətlərin sosial-psixoloji xüsusiyyətləri.

Kütləvi proses və hərəkətlərin sosial-psixoloji xüsusiyyətləri. Kütlə və izdihamın psixologiyası.

IV BÖLMƏ. SOSIAL PSIXOLOGİYADA ŞƏXSİYYƏT PROBLEMİ

Mövzu 1. Sosial psixologiyada şəxsiyyətin tədqiqi.

Fərd, fərdiyyət və şəxsiyyət anlayışlarının psixoloji mahiyyəti. Şəxsiyyətin psixoloji strukturu. Şəxsiyyətin təşəkkülünün bioloji və sosial amilləri. Şəxsiyyət probleminə sosial-psixoloji yanaşmanın spesifikliyi.

Şəxsiyyətin sosial-psixoloji xarakteristikası. Şəxsiyyət - kommunikativ, interaktiv və perseptiv təsir sistemində. Şəxsiyyətin sosial-psixoloji xüsusiyyətləri: ətraf aləmin qavranılması və ona münasibət, özünəreallaşdırma və özünü təsdiq zamanı nailiyyət motivasiyası, sivillik, vətəndaşlıq, kommunikativlik, sosial aktivlik və s. Sosial-psixoloji tipologiyalar.

Mövzu 2. Şəxsiyyətin sosiallaşması.

Sosiallaşma anlayışının mahiyyəti və əhəmiyyəti. Sosiallaşmanın sosial-psixoloji aspektləri: maddi, psixoloji əhəmiyyət kəsb edən amillər, sosial mühit amili, şəxsiyyətin sosial aktivliyi. Şəxsiyyətin təşəkkülünün üç sferası: ünsiyyət, fəaliyyət, "Mənlik" şüuru.

Sosiallaşmanın mənbələri: ailə, təhsil sistemi, kütləvi kommunikasiya vasitələri, ictimai təşkilatlar. Sosiallaşma prosesinin mərhələləri: ilkin və sonrakı sosiallaşma, fərdiləşmə və inteqrasiya mərhələləri, əmək və əməkdən sonrakı mərhələlər. İlkin və sonrakı sosiallaşmanın keyfiyyət fərqi. Sosiallaşma prosesində ictimai və qrup normalarının yeri və əhəmiyyəti.

Şəxsiyyətin sosial davranışını nizamlayan mexanizmlər. Şəxsiyyətin sərvət dəyərlərinin formalaşması.

Mövzu 3 . “Mən” sosial mühitə.

“Mən”- konsepsiya sosial-psixoloji fenomen kimi. Mənlik şüuru və özünüdərk etmə prosesi. Öz şəxsi davranışının izah olunması. “Mən”-konsepsiyanın strukturu və məzmunu. “Mən”- konsepsiya və özünüqiymətləndirmə. “Mən” – sxemlər. “Sosial Mən”in inkişafı prosesi. Sosial identiklik və “Mən”in sosial təyini. Uğur və uğursuzluq. Mən və mədəniyyət: öz şəxsiyyətinə müstəqil və başqalarından asılı olan baxışlar. Nəzarət lokusu. Neqativ və pozitiv hadisələrin izahı. Özünəhörmət motivasiyası. Özünüdərk etmə.

Şəxsiyyətin özünüdərfə mexanizmləri.

Mövzu 4. Şəxsiyyətin yönəlişləri.

Sosial yönəliş anlayışı. Sosial yönəlişlərin öyrənilməsinə D.Uznadzenin yönəlişlərlə bağlı nəzəriyyəsinin əhəmiyyəti. Sosial yönəlişlərin tədqiqində müxtəlif yanaşmalar. “Attityüd” anlayışı. Koqnitiv proseslər, emosiyalar və davranış əsasında formalaşan yönəlişlər. Yönəlişlərin davranışa təsiri. Sosial yönəlişlərin strukturu: koqnitiv, affektiv (emosional) və davranış komponentləri. Attityüdlərin funksiyaları. Sosial rollar və gözləmələr. Sosial yönəliş və real davranış arasında əlaqə (Lapyer paradoksu).

L.Festingerin koqnitiv dissonans nəzəriyyəsi.

Sosial davranışın dəyişilməsi problemi. Davranışın yönəlişlərə təsiri. Mədəniyyət və yönəlişlər.

V BÖLMƏ. TƏTBİQİ SOSIAL PSIXOLOGİYA

Mövzu 1. Tətbiqi sosial psixologiyaya giriş. KİV və sosial davranış.

Tətbiqi sosial psixologiyanın strukturu, predmeti, vəzifə və funksiyaları. Tətbiqi sosial psixologiyanın metodları. Tətbiqi sosial psixologiyada sosial-psixoloji diaqnostika. Sosial-psixoloji trening: növləri. Tətbiqi sosial psixologiyanın əsas istiqamətləri.

İctimai fikir və ictimai əhval. İctimai fikrin təşəkkülü mexanizmləri. İctimai fikrin öyrənilməsinin sosial-psixoloji metodları. İctimai əhvalın təşəkkülünün sosial-psixoloji mexanizmləri. İctimai fikir və əhvalın formalaşmasında KİV-in rolu. Media və zorakılıq. Qadınlara qarşı aqressiya: səbəb və nəticələri. Media və davranışın modelləşdirilməsi. Media və təqlid. Media və suisid. Video oyunlar və onların davranışa təsiri.

ƏSAS ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov Ə., Əlizadə Ə. *Sosial psixologiya*. Bakı: Qapp-Poligraf, 2003, 355 s.
2. Kağıtçıbaşı Ç., Cemalcılar Z. *Dündən bugüne insan ve insanlar: Sosial psixolojiye giriş*. İstanbul: EVRİM Yayınevi, 2015, 382 s.
3. Aronson E., et al. *Social psychology*. Canada: Pearson, 2013, 603 p.
4. Myers D., Spencer S., Jordan C. *Social psychology*. Canada: McGraw-Hill Ryerson, 2012, 650 p.
5. Olson J., Breckler S., Wiggins E. *Social psychology alive*. Toronto: Nelson education, 2008, 657 p.

ƏLAVƏ ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov Ə.S. *Etnik psixologiya*. Bakı: Renessans, 2001, 374 s.
2. Əlizadə Ə. *Azərbaycan güzəran psixologiyası məsələləri. Etnopsixoloji araşdırmalar. I hissə*, Bakı: ADPU, 1994. 122 s.
3. Əyyub V. *Akademik yazı üzrə bələdçi*. Bakı: 2014.
http://crrc.az/upload/Beledci%20Son_22.08.14.pdf
4. Cabbarova L.M. *Psixologiyada tənhalıq problemi*. Bakı: Azərbaycanfilm, 1997, 128 s.
5. Lebon Q. *Kütlə psixologiyası*. B.: Zəkioglu, 2006, 327 s.
6. Məmmədli İ.M., Piriyev E.A. *Ünsiyyət psixologiyası*. Bakı: BDU nəşriyyatı, 2016.
7. Məmmədov A. M., Abasov R.K., Məmmədova N.Ə. *İşgüzar münasibətlər və idarəetmənin psixologiyası*. Bakı: H.Əliyev adına Beynəlxalq Aeroportun Poliqrafiya mərkəzi, 2005, 164 s.
8. Şostrom E. *Anti-Karneqi və ya insan-manipulyator*. Bakı : Alatoran yayınları, 2012, 128 s.

9. Arkonaç S. Sosyal psikolojide insanları anlamak: deneysel ve eleştirel yaklaşımlar. Ankara: Nobel, 2012, 306 s.
10. Kayaoğlu A., Gökdağ R., Kirel Ç. Sosyal psikoloji. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2011, 146 s.
<https://sosyolojiden.files.wordpress.com/2015/09/sosyal-psikoloji-2-ac3b6f.pdf>
11. Caldini R. İknanın Psikolojisi. İstanbul: Mediacat, 2003, 368 s.
12. Sears D., Freedman J., Peplau L. Sosyal biliş.
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6135.pdf>
13. Tarhan Nevzat. Toplum psikolojisi. İstanbul: Timaş, 2009, 335 s.
14. Neuendorf K. The Content Analysis Guidebook. Cleveland: SAGE, 2017, 403 p.
<http://academic.csuohio.edu/kneuendorf/SkalskiVitae/SkalskiNeuendorfCajigas17.pdf>
15. Smith J., Haslam A. Social Psychology: Revisiting the Classic Studies. Los Angeles: SAGE, 2017, 296 p.
16. Андреева Г.М. *Социальная психология*. Москва: Пресс, 2006.
17. Берон Р., Ричардсон Д. *Агрессия*. СПб: Питер, 1998, 336 с.
18. Брайант Дж., Томпсон С. *Основы воздействия СМИ*. Москва: Вильяме, 2004, 432 с.
19. Вачков И. Основы технологии группового тренинга. Москва: Из-во «Ось-89», 2007, 256 с.
20. Фопель К. Технология ведения тренинга: теория и практика. Москва: Генезис, 2013, 272.

SOSIAL PSIXOLOGİYA İLƏ BAĞLI İNTERNET RESURLAR VƏ LİNKLƏR

1. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Sosyal_psikoloji
Vikipediya da bir çox dillərdə (azərbaycan dilində məlumatların digər dillərə nisbətən məhdud xarakter daşdığını nəzərə alaraq, türk və yaxud digər dillərdə müvafiq anlayışa uyğun axtarışın aparılması tövsiyə olunur) sosial psixologiyanın bəzi mövzuları və kateqoriyaları ilə bağlı izahlı lüğət xarakteri daşıyan çox da geniş olmayan məlumatlar verilib. Əlavə məlumat almaq üçün hər bir mövzu ilə bağlı məlumatların sonundakı linklərə baxmaq tövsiyə olunur.
2. <http://www.enfal.de/sosyalbilimler/s/057.htm>
Burada əsasən sosial psixologiyaya giriş, onun tarixindən bəhs edilir (*türk dilində*).
3. <http://arsivde.blogspot.com/2012/06/sosyal-psikoloji.html>
Sosial psixologiyanın əsas kateqoriyaları ilə bağlı izahlı, lüğət xarakteri daşıyan maraqlı məlumatlar verilib (*türk dilində*).
4. <http://study.com/academy/lesson/what-is-social-psychology-definition-professions-in-the-field.html>
İngilis dilində sosial psixologiyanın ayrı-ayrı mövzuları haqqında maraqlı slaydlar və tədris materialları verilib.
5. <http://www.simplypsychology.org/social-psychology.html>
İngilis dilində sosial psixologiya haqqında sadə dildə yazılmış maraqlı məlumatlar əldə etmək olar.

6. <https://www.slideshare.net/mobile/omermba/gnmzde-n-san-ve-nanlar-blm-1>
Sosial psixologiyaya giriş mövzusunda türk dilində slaydlar.
7. <http://slideplayer.biz.tr/slide/1999117>
Sosial psixologiya elmi və tarixi haqqında türk dilində slayd
8. <http://www.dicle.edu.tr/Contents/eb2cc36a-19bd-4983-9503-c5a620cf1ece.pdf>
Sosial psixologiyanın predmeti və tarixi ilə bağlı Sakarya Universitetində hazırlanmış dərs materialı.
9. https://issuu.com/_mer_durmu_/docs/sosyal_psikoloji_d_ers_notlari
Türk dilində sosial psixologiyadan geniş dərs materialları. Buradan əlavə ədəbiyyatlar tapmaq imkanı da var.
10. <https://www.verywell.com/social-psychology-4013821>
İngilis dilində sosial psixologiya, onun ayrı-ayrı anlayışları və problemləri haqqında maraqlı məlumatlar var.
11. http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Social_psychology
İngilis dilində sosial psixologiya, onun ayrı-ayrı anlayışları və problemləri haqqında maraqlı məlumatlar var.